

4 Mike Bridge. *English is alive: recent changes in the English language and how we can keep our English up to date*. Available at: <https://ihjournal.com/english-is-alive-recent-changes-in-the-english-language-and-how-we-can-keep-our-english-up-to-date> (accessed 4 February 2020)

МРНТИ 16.21

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.30>

Лепесбай Г.,¹ Смағұлова Г.²

^{1,2} Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

ИНСТИТУЦИОНАЛДЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ: ӘЛЕУМЕТТІК ИНСТИТУТТАР

Аңдатпа

Мақалада біз қоғамда тұлғаны әлеуметтендіру процесінде негізгі қызмет атқаратын институционалды коммуникацияға тоқталамыз. Адам белгілі бір топтың ғана мүшесі болатын жағдай іс жүзінде кездеспейтіндіктен индивидтің әр түрлі топтарға қатысты жағдайын, сондай-ақ оның әрбір топтағы функционалдық мүмкіндіктерін талдау қажет. Қарым-қатынаспен байланысты барлық әлеуметтік-практикалық мәселелер өзекті және кез келген институционалды қарым-қатынас тілдік қатынасқа тәуелді. Демек дәл осы қарым-қатынас социумды ұйымдастырады және адамның өз мінез-құлқын басқа адамдардың іс-әрекеттері мен мінез-құлқымен сәйкестендіре отырып, онда өмір сүруге және дамуға мүмкіндік береді. Осы тұста қарым-қатынасты зерттеудегі түрлі аспектілер мен жағдаят түрлері анықталады. Қарым-қатынас формаларының тиісті дамуынсыз тәрбие, білім беру, денсаулық сақтау, ғылым, өнер, саясат, идеология және т. б. сияқты адам қызметінің салаларының дамуы іс жүзінде мүмкін емес. Қоғамның әртүрлі әлеуметтік институттарға бөлінетінін айта келе, институционалды қарым-қатынас ұғымына кеңінен тоқталамыз. Әлеуметтік институттарды кеңінен зерттеген ғалымдардың пікірлеріне шолу жасаймыз. Осылайша институционалды қарым-қатынасты зерттеудің маңыздылығын арттыру қажеттігін анықтай түсеміз.

Түйін сөздер: тілдік коммуникация, әлеуметтік институттар, институционалды қарым-қатынас, педагогикалық дискурс

Lepesbay G.,¹ Smagulova G.²

^{1,2} Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan

FEATURES OF INSTITUTIONAL RELATIONS: SOCIAL INSTITUTIONS

Abstract

This article examines examines institutional communication, which performs the main function in the process of socialization of the individual in society. Considering that the situation when a person becomes a member of only a certain group is not found practically, it is necessary to analyze the position of the individual relative to different groups, as well as its functional capabilities in each group. All social and practical issues related to communication are relevant and all institutional relations depend on language communication. Therefore, it is this communication that organizes society and allows a person to live and develop in it, bringing their behavior in line with the actions and behavior of others. This defines various aspects and situational forms of relationship research. Without proper development of forms of communication, it is almost impossible to develop such spheres of human activity as education, education, health, science, art, politics, ideology. When we say that society is divided into various social institutions, we pay great attention to understanding institutional relations. We are reviewing the opinions of scientists who have studied social institutions extensively.

Keywords: language communication, social institutions, institutional communication, pedagogical discourse

Лепесбай Г.,¹ Смагулова Г.²

^{1,2} Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ: СОЦИАЛЬНЫЕ ИНСТИТУТЫ

Аннотация

В данной работе исследуется институциональная коммуникация, которая выполняет основную функцию в процессе социализации личности в обществе. Поскольку ситуация, когда человек становится членом только определенной группы практически не встречается, необходимо проанализировать положение индивида относительно разных групп, а также его функциональные возможности в каждой группе. Все социально-практические вопросы, связанные с общением, актуальны и все институциональные отношения зависят от языкового общения. Следовательно, именно это общение организует социум и позволяет человеку жить и развиваться в нем, приведя в соответствие свое поведение с действиями и поведением других лиц. При этом определяются различные аспекты и ситуативные формы исследования отношений. Без должного развития форм общения практически невозможно развитие таких сфер деятельности человека, как воспитание, образование, здравоохранение, наука, искусство, политика, идеология и т. д. Говоря о том, что общество разделяется на различные социальные институты, мы уделяем большое внимание пониманию институциональных отношений. Мы проводим обзор мнения ученых, широко изучивших социальные институты. Таким образом, мы конкретизируем необходимость повышения значимости исследования институциональных отношений.

Ключевые слова: языковая коммуникация, социальные институты, институциональная коммуникация, педагогический дискурс

Кіріспе. Соңғы уақытта институционалдық дискурс түсінігі негіз болатын дискурсивті әлеуметтік лингвистика ретінде белгілі бағыт қалыптасты. Бұл дегеніміз қоғамдық институттарда, яғни ұйымдық символизм болып табылатын мәдениеттерде жүзеге асырылатын дискурс (мифтер, әзілдер, рәсімдер және т. б.)

Қоғамдық институттардың ерекше идеологиялар түрінде кристалданатын құндылықтар жүйесі бар. Бұл ретте сыртқы талаптар мен күтілетін нәтижелер мінез-құлықтың имплициттік ережелерімен ұқсамауы мүмкін. Институционалдық дискурс белгілі бір үлгі бойынша құрылады. Бірақ бұл дискурстың әртүрлі типтері мен жанларының трафареттілік дәрежесі әртүрлі.

Бұл шынайы қарым-қатынаста дискурстың прототипті тәртібінің жиі бұзылуымен түсіндіріледі. Әлеуметтік әрекеттер ешқашан рационалды болмайды: олар когнитивті және эмоциялық аспектілерді қоса алғанда, амбивалентті және көп деңгейлі.

Күн сайынғы өзара әрекеттестікте және коммуникацияда көрініс табатын (орын алатын) қақтығыстар, теңсіздік және түсініспеушілік, яғни тәртіп бұзушылықтар ерекшеліктен гөрі ереже болып табылады. Білімнің түрлі салаларының ғалымдары өз ғылымдарының парадигмасында қарым-қатынас теориясының көптеген мәселелерін зерттеген. Сондай-ақ психолінгвистикалық, әлеуметтік-мәдени, мәдениаралық және т.б. салалық ғылымдардың қарым-қатынасқа байланысты екені белгілі.

Философия, психология, әлеуметтану, лингвистика бойынша энциклопедиялық сөздіктерде қарым-қатынас ұғымының семантикалық доминанты ретінде адамдардың танымдық-еңбек қызметінде тұлға аралық өзара іс-қимылы мен өзара қатынасы сөз етіледі.

Қарым-қатынас – бұл ақпарат алмасу бойынша коммуникативтік қызмет, әлеуметтік тәжірибені бір ұрпақтан екіншісіне беру, оны қоғамның өзінің өмір сүру формасы ретінде анықтауға болады. Қарым-қатынас ұғымының анықтамасын беру зерттеушілер арасындағы көптеген көзқарастар, көптеген даулар тудырды. Сондықтан қарым-қатынас формаларының түрлерін барынша жан-жақты меңгеру маңызды.

Қарым-қатынас формалары:

- вербалды;
- бейвербалды;
- формалды;

- формалды емес және т.б. түрлері бар.

Сондай-ақ келесідей типтері бар. Олар:

- тұлғааралық,
- топаралық,
- мәдениаралық және т.б.

Қарым-қатынастың осы аталған түрлері мен типтері адам қоғамының ерекшелігін айқын көрсетеді. Адамдардың өмірі оның қызметінің барлық салаларында тыныш өмір сүру

Қарым-қатынас материалдық, идеологиялық қоғамдық қатынастармен де сәйкес келместен, әлеуметтік-мәдени тәжірибе, қоғамдық құндылықтар жүйесі, жеке тұлғаның өмір салты, қоғамның басқа мүшелерімен бірлескен қызметі мен өзара іс-қимыл процесінде қалыптасады.

Әдістеме. Кез келген институционалдық қарым-қатынас тілдік қатынасқа тәуелді. Алдымен тілдік қатынас арқылы ғана коммуникация жүзеге асырылады. Қазақ тіл білімінде тілдік қатынас туралы алғашқы ізденістердің бірі ретінде – ғалым Ф.Ш. Оразбаеваның 1996 жылы “Тілдік коммуникация мен қатысым әдісінің ғылыми-әдістемелік негіздері” тақырыбында докторлық диссертация қорғап, педагогика ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесіне ие болды. 2000 жылы “Тілдік қатынас: теориясы мен әдісінемесі” деген іргелі еңбегі жарыққа шықты. Профессор Ф.Оразбаева “Тілдік қатынас – сөйлеу тілі арқылы түсінісу, қоғамның дамуы үшін ең қажетті қоғамдық-әлеуметтік ақпараттардың жиынтығы арқылы адамдардың бір-бірімен пікір алмасуы, адамдар қатынасының түп қазығы дегенді білдіреді...”, - деп ой түйген. “Сөйлесім арқылы адамдар бірін-бірі түсініп қана қоймайды, сонымен бірге қоғамдық-әлеуметтік маңызы бар мәселелерді шешеді, өзара бірлікте, ынтымақтастықта болады, түсінеді, сөйтіп, қоғамның дамуын жетілдіреді; не керімінен кері кетіреді. Бірақ, қай жағдайда болсын сөйлеу адамның алдына қойған мақсатына қызмет етеді, сөйлеусіз, сөзсіз адамдар арасындағы ешбір тірлік жүрмейді. Осыдан келіп, сөйлесімнің қоғамдық-әлеуметтік мәні шығады” дейді [1,259].

Автор тілдік қатынастың психологиялық, лингвистикалық негіздерімен қатар, педагогикалық негізіне тоқталады “Тілдік қатынастың педагогикалық негізі – табиғат пен қоғамдағы ерекше құбылыс адамға, оның өмірдегі орнына, тілдік қарым-қатынасына байланысты” екендігін айтады [1,249]. Демек, педагогика адам тәрбиесіне тікелей қатысты болғандықтан, оның адамдар арасындағы қарым-қатынасына әсері мол.

Нәтижелер. Кез келген сөйлеу актісінде белгілі бір хабарлама бар. Соның негізінде материалдық немесе рухани заттар мен құбылыстардың, ақпарат объектісі ретінде автор пайдаланатын оқиғалар мен жағдайлардың өзара әрекеттесуі жатыр. Хабардың мақсатында құбылыстар арасында байланыс орнату арқылы коммуниканттарға белгілі бір әрекеттерге сұхбаттасушыны итермелеуге бағытталған уәждемесі бар. Сөйлеу актісі оның құрылымдық ұйымымен бірге мазмұны мен мағынасын қамтиды, олар әр түрлі коммуникативтік жағдайларда осы актіге коммуникативтік құндылық береді.

Кез келген қоғамдағы адамдардың мінез-құлықтары оның таза үлгісі емес екенін атап өткен жөн. Көптеген психологтар мен әлеуметтанушылардың пікірінше, қоғамдағы адамның мінез-құлқының басым бөлігі әлеуметтік нормалар мен әлеуметтік рөлдермен реттеледі. Әлеуметтік рөл адамның жынысы, жасы, отбасындағы жағдайы, кәсібі сияқты сипаттамаларымен байланысты болуы мүмкін. Рөл сондай-ақ жеке тұлға (жолаушы, тұтушы, науқас, студент, оқушы және т.б. рөлдері) болатын жағдайлармен байланысты болуы мүмкін.

Ресейлік лингвист-ғалым В.И. Карасик әлеуметтік рөлдер туралы былай дейді “Әрбір рөл өзіне құқықтар мен міндеттердің ерекше жиынтығын жинақтайды. Адам үшін үнемі өзін әлеуметтік және моральдық құндылықтардың белгілі бір құрылымымен, өзінің және басқалардың іс - қимылдарын бағалау үшін белгілі бір ережелер мен нормалармен сәйкестендіру қажет, бұл оған әлеуметтік ортада бағдарлануға мүмкіндік береді, неден қорқу керек, неге ұмтылу керек, ол не үшін сыйақылы болады, не үшін жазаланады және т.б. туралы пайымдаулар жасай алады. Рөлдер, мәртебелер және санкциялар жүйесі әлеуметтік институттар түрінде құрылады, олар қоғам үшін аса күрделі және маңызды әлеуметтік байланыстар түрлері болып табылады. Дәл осы әлеуметтік институттар ұйымдардағы бірлескен қызметті құрайды, мінез-құлықтың тұрақты үлгілерін, идеяларды және ынталандыруды анықтайды” [2,249]. Енді әлеуметтік институттар туралы ойымызды сабақтайық.

Талқылау. Қазір “Әлеуметтік институт” термині аясында отбасы институты, білім беру, денсаулық сақтау институты, мемлекет институты және т.б. қарастырады.

“Әлеуметтік институт” қоғам мүшелерінің ұйымдасқан жүйесін және әлеуметтік нормаларын белгілеу үшін қолданылады. Ол қоғамның негізгі қажеттіліктерін қанағаттандыратын маңызды

қоғамдық құндылықтар мен рәсімдерді біріктіреді Институционалдық қызметті осы әлеуметтік топтың немесе тұтастай қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес мәртебелер мен рөлдерге бөлінген топтарға немесе қауымдастықтарға ұйымдастырылған адамдар жүзеге асырады. Демек, “Әлеуметтік институт” ұғымы қоғамдық байланыстарды стандарттау, реттеу, заңдастыруды сипаттайды. Ал сол стандарттау, реттеу, заңдастыру процесін “институттану” дейді. Ол заңдастырылған немесе заңдастырылмаған ережелер, принциптер, нормалар мен бағдарларды құрайды. Бұлар адамдардың әрқилы қызметтерін, әркелкі іс-әрекеттерін бір әлеуметтік рольдер мен статустар жүйесіне, іс-әрекеттер жүйесіне ұйымдастыру үшін керек деп “bilim-all” ақпараттық сайтында әлеуметтік институт ұғымы және функциялары туралы жазылған.

“Әлеуметтік практикалардан оларды институттар ретінде сипаттау үшін тұрақты және ұзақ уақыт болатын процесс”.

Институционалдандыру процесі, яғни әлеуметтік институтты құру бірнеше маңызды кезеңнен тұрады:

1. бірлескендегі қанағаттануы мен ұйымдасқан іс-қимылды талап ететін қажеттіліктің туындауы;
2. жалпы мақсаттарды қалыптастыру;
3. сынақтар жасау мен қателерді анықтау әдісімен жүзеге асырылатын стихиялық әлеуметтік өзара іс-қимыл барысында әлеуметтік нормалар мен ережелердің пайда болуы;
4. нормалар мен ережелерге байланысты рәсімдердің пайда болуы;
5. нормалар мен ережелерді, рәсімдерді институционалдандыру, яғни оларды қабылдау, практикалық қолдану;
6. нормалар мен ережелерді ұстау үшін санкциялар жүйесін белгілеу, жекелеген жағдайларда оларды қолданудың саралануы;
7. институт мүшелерінің барлығын қамтитын мәртебелер мен рөлдер жүйесін құру.

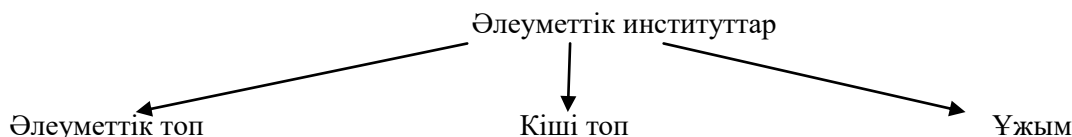
Институционалдандырудың процесінің аяқталғаны деп осы әлеуметтік процеске қатысушылардың көпшілігімен әлеуметтік мақұлдандуын нақты статустық-рөлдік құрылымның нормалары мен ережелеріне сәйкес құрылуын есептеуге болады. [2,106-107].

Әлеуметтік институт сондай-ақ адамдардың бірлескен қызметін ұйымдастырудың тарихи қалыптасқан нысаны ретінде түсіндіріледі, ол қоғамдық байланыстар мен қатынастарды реттеумен, белгілі бір қалыпқа түсірумен, стандарттаумен байланысты

Лингвист ғалым В.И. Карасиктің айтуынша “Қоғам күрделі әлеуметтік білім болып табылады және оның ішінде әрекет ететін күштер өзара байланысты. Бұл әрбір күштің жеке іс-әрекеттерінің салдарын болжау мүмкін емес. Бұл институттар түрлі функцияларға ие. Функционалдық қасиеттеріне байланысты экономикалық-әлеуметтік, саяси, нормативтік-бағдарлы және нормативтік-санкциялаушы, әлеуметтік-мәдени және тәрбиелік, рәсімдік-символдық және ахуалдық-конвенциялық және басқа да әлеуметтік институттарды бөліп көрсетуге болады” [3,134].

Жоғарыда аталған ережелер адамдар өзекті қажеттіліктерге байланысты өз қарым-қатынастарын институттандыруға әрдайым ұмтылады және бұл әлеуметтік институттарсыз бірде-бір қазіргі заманғы қоғамның өмір сүре алмауына алып келеді. Институттардың көмегімен адам әлеуметтік өмірде болжанатын және стандартталған мінез-құлықты көрсетеді. Ол рөлдік талаптарды орындайды - оны қоршаған адамдардан не күтетінін біледі. Әлеуметтік институттар мәдени өмір барысында жеке және жалпы социумның арақатынасын үйлестіреді.

Қамту көлемі, құрамындағы мүшелер санының ерекшеліктеріне байланысты бірнеше құрылымдарға бөлінеді.

Бұл айырмашылық қандай да бір әлеуметтік институтқа қатысы бар адамдар мәртебесінің, олардың рөлдерінің жиынтығының, сондай-ақ әлеуметтік институтқа кіретін адамдардың мінез-құлық стандартын айқындайтын әлеуметтік норманың болуы.

Әрине, кез келген қарым-қатынас көп өлшемді, бөліктерден тұратын күрделі жиынтық сипатқа ие және оның түрлері белгілі шартты дәрежемен ерекшеленеді. Жеке бастауды толық жою

институционалдық қарым-қатынасқа қатысушыларды манекендерге айналдырады, сонымен қатар қарым-қатынас қатысушылары интуитивті сезінетін шекара бар, одан шығу қандай да бір қоғамдық институттың өмір сүру негіздерін бұзады.

Коммуникацияға қатысушылардың базалық жұптарының қатынасуымен қатар агенттердің, сондай-ақ, клиенттердің өзара қарым-қатынасы бөлінеді. Институт өкілдерінің осы институтқа қатысы жоқ адаммен байланысы институционалды қарым-қатынас аумағында қарастырылмайды. Осылайша, зерттеуші-ғалым В.И. Карасиктің зерттеулеріне назар салсақ, Ғалым институционалдық дискурс қатысушыларының мынадай иерархиясы белгіленетінін көрсетеді. Олар:

- агент
- клиент
- маргинал

Этномәдени лингвистика тұрғысынан сәйкес қоғам үшін базалық және маргиналды мәдениеттерді тасушылар түрлерін бөліп көрсетуге болады. Мұнда “өз – бөтен” оппозициясы жұмыс істейді. Шартты түрде тілдік тұлғалардың келесі түрлерін ажыратуға болады:

1) ана тілінде қарым-қатынас оның коммуникативтік ортасында табиғи болып табылатын адам;
2) өзінің коммуникативтік ортасындағы бөтен тілде қарым-қатынас табиғи болып табылатын адам (мұнда біз ксенолект туралы айтамыз, яғни, мысалы, эмигранттар немесе бөтен елде ұзақ өмір сүретін адамдар немесе табиғи коммуникация мақсатында халықаралық қарым-қатынас тілін пайдаланатын адамдар.);

3) қарым-қатынастың табиғи ортасының сипаттамасына жатпайтын оқу мақсаттарымен бөтен тілде сөйлейтін адам [4,279-280].

Институционалды қарым-қатынас бір-бірін білмейтін, бірақ осы социумның нормаларына сәйкес қарым-қатынас жасауға тиіс адамдар арасындағы қарым-қатынастың мамандандырылған клишиленген түрін білдіреді.

Институционалды қарым-қатынас түрін анықтау үшін қарым - қатынасқа қатысушылардың (мұғалім-оқушы, дәрігер-науқас, офицер-сарбаз, имам-уағыз тыңдаушы, сот-айыптаушы немесе айыпталушы, сатушы-сатып алушы) статикалық - рөлдік сипаттамаларын, қарым-қатынас мақсатын (педагогикалық дискурс-қоғамның жаңа мүшесінің әлеуметтенуі, саяси дискурс-билікті сақтау немесе қайта бөлу), қарым-қатынастың прототипті орнын (мешіт, медресе, мектеп, стадион, музей, театр, көрме, кинотеатр және т.б.) ескеру қажет. Демек, педагогикалық дискурс қарым-қатынастың институционалдық нысандарына жатады, өйткені жоғарыда аталған барлық белгілерді қамтиды.

Институционалдық дискурс статустық-рөлдік қатынастардың берілген шеңберінде қарым-қатынас болып табылады. Қазіргі қоғамға қатысты институционалдық дискурстың мынадай түрлерін атап көрсетуге болады: саяси, дипломатиялық, әкімшілік, заң, әскери, педагогикалық, діни, медициналық, іскерлік, жарнамалық, спорттық, ғылыми, сахналық, бұқаралық-ақпараттық.

Бұл тізімді өзгертуге немесе кеңейтуге болады, өйткені қоғамдық институттар бір-бірінен айтарлықтай ерекшеленеді және біртектес құбылыстар ретінде қарастырыла алмайды, сонымен қатар олар тарихи өзгермелі, бір-бірімен құйылып, сол немесе басқа түрдегі аясында сорттар ретінде пайда болуы мүмкін.

Институттылық градуальдық сипатқа ие. Институционалдық дискурстың өзегі коммуникацияның статустық тең емес қатысушылары - агенттер мен клиенттердің базалық жұбы арасындағы қарым-қатынас болып табылады. Агенттер - бұл әлеуметтік институттардың өкілдері (дәрігерлер, заңгерлер, оқытушылар, діни және т.б.), клиенттер - бұл әлеуметтік институттармен (пациенттер, адвокаттардың клиенттері, оқушылар және т. б.) байланысы жоқ адамдар. Агенттер осындай мәртебелік-рөлдік қарым-қатынас жағдайларында белсенді рөл атқарады. Агенттер тұрақты, олар мәртебеге ие, ал клиенттер вариативті, өйткені әрбір институт өзінің қалыпты жұмыс істеуі үшін жаңа адамдардың келуін қажет етеді. Бұл институттың әлеуметтік шекарасын кеңейту арқылы да, ұрпақтар ауысқанда да болуы мүмкін [5,191].

Демек, институционалдық қарым-қатынастың бір түрі бола отырып, педагогикалық дискурс білім беру әлеуметтік институты шеңберінде құрылады, негізгі мақсаты ұрпақты әлеуметтендіру және оған қатысушылардың мәртебелік-рөлдік қарым-қатынасының болуымен сипатталады.

Лингвистика саласында дәрігер-науқас арасындағы тілдік коммуникация сөз мәдениет аспектісінде филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған Қ.Ө. Айтмұхаметовның диссертациялық жұмысында зерттелген. “Институционалды коммуникация: дәрігер-науқас” [6,10]. Қазіргі кезде жеке бір автордың, көркем әдеби үлгілердің, бұқаралық ақпарат

құралдарының сөз мәдениеті, кейбір әлеуметтік жіктер мен топтардың, мысалы, оқушы жастардың сөз мәдениеті де арнайы зерттеу нысанына айналып келеді. Ендігі жерде тілдік қарым-қатынастың типтері мен түрлері, мысалы, бұқаралық коммуникация, ресми қарым-қатынастағы сөз, бейресми қарым-қатынастағы сөз мәдениеті ғылыми-теориялық тұрғыдан зерттелуге тиісті аса маңызды мәселелердің бірі болып отыр. Жұртшылықпен тұрақты байланыс жасайтын кәсіби мамандардың сөз мәдениет (сатушы мен тұтынушы, оқытушы мен студент, дәрігер мен науқас т.б. арасындағы) тілдік қарым-қатынасты, атап айтқанда ауызша сөз формасының диалогтік түрін сөз мәдениеті тұрғысынан арнайы қарастырудың қазіргі кезде мәні айрықша. Бұл мәселе медицина саласы қызметкерлеріне, атап айтқанда дәрігердің сөз мәдениетіне тікелей қатысты.

Қорытынды. Кез келген институционалды қарым-қатынас тілдік қатынасқа тәуелді. Демек дәл осы қарым-қатынас социумды ұйымдастырады және адамның өз мінез-құлқын басқа адамдардың іс-әрекеттері мен мінез-құлқымен сәйкестендіре отырып, онда өмір сүруге және дамуға мүмкіндік береді. Қарым-қатынас призмасы арқылы қаралуы мүмкін емес адам қызметінің саласы жоқ, бұл қарым-қатынастың өзі және оның жанама белгілері туралы айтпағанда, белгілі бір психологиялық құрылыммен, белгілі бір коммуникативтік-танымдық міндеттерді шешудің өзіндік стратегиясымен дербес қызметке жіктеледі. Онымен байланысты барлық әлеуметтік-практикалық мәселелер өзекті болып отыр. Білім беру институты әлеуметтік институттардың бір түрі болып табылады. Ол қоғам мүшелерінің әлеуметтенуіне ықпал етеді және оларды әртүрлі әлеуметтік рөлдерге дайындайды, қоғамда белгілі бір әлеуметтік позицияларға ие болады. Мектеп, ЖОО-лар жаңадан қалыптасып келе жатқан ұрпаққа білім, білік және дағдыларды беруге бағытталған. Қарым-қатынасты ұйымдастырудың әр түрлі формаларында оқыту барысында оқушылар қоғамда өмір сүруге қажетті көптеген практикалық және танымдық іскерліктерді меңгереді. Мақалада көтеріліп отырған мәселенің өзекті екеніне мектеп қабырғасында білім алушылар мен мұғалімдер арасында кикілжіңді мәселелердің жиі ұшырасуы себеп болды. қорытындыда міндетті түрде жазып отырған тақырыбыңыздың болашақта зерттелу мүмкіндіктері мол, зерттелу аясы кең, қазіргі қоғамда өзекті мәселелер қатарында. Өскелең ұрпақ білім алып қана қоймай, мектеп қабырғасында жүргенде тәрбиеленеді, тұлға ретінде қалыптасудың алғы-шарттары жасалып, іргесі қаланады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Оразбаева, Ф.Ш. *Тіл әлемі (мақалалар мен зерттеулер)* - А.: *Ан Арыс баспасы*, 2009. - 368 б. – кітап
- 2 Аберкромби Н., Хилл С., Тернер Б.С. *Социологический словарь (Аберкромби Н., Хилл С., Тернер Б.С.)*. - М.: *Экономика*, 1999. – 236 б. – кітап
- 3 Радугин А. А. , Радугин К. А. *Социология: курс лекций. 2е издание, переработанное и дополненное.* - М.: *Центр*, 1996. 208 б. – кітап
- 4 Карасик В.И. *Языковой круг: личность, концепты, дискурс.* Волгоград: *Перемена*, 2002. 477 б. – кітап
- 5 Карасик В. И. *О категориях дискурса // Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты: Сб. научн. тр. / ВГПУ, СГУ.*- Волгоград: *Перемена*, 1998. 234 с.
- 6 Айтмұхаметова Қ.Ө. *Институционалды коммуникация: дәрігер-науқас. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы:2015.* -132 б. - қолжазба

References:

1. Orazbaeva, F.Ş. *Til älemi (maqalalar men zertteuler)* - A.: *An Arys baspasy*, 2009. - 368 b. – kitap
2. Aberkrombi N., Hill S., Ternern B.S. *Sosiologicheski slovar (Aberkrombi N., Hill S., Ternern B.S.)*. - M.: *Ekonomika*, 1999. – 236 b. – kitap
3. Radugin A. A. , Radugin K. A. *Sosiologia: kurs leksi. 2e izdanie, pererabotannoe i dopolnennoe.* - M.: *Sentr*, 1996. 208 b. – kitap
4. Karasik V.İ. *İazykovoı krug: lichnost, konsepty, diskurs.* Volgograd: *Peremena*, 2002. 477 b. – kitap
5. Karasik V. İ. *O kategoriah diskursa // İazykovaia lichnost: sociolingvisticheskie i emotivnye aspekty: Sb. nauchn. tr. / VGPU, SGU.*- Volgograd: *Peremena*, 1998. 234 s.
6. Aitmūhametova Q.Ö. *İnstitusionaldy komunikasia: dāriger-nauqas. Abai atyndağy Qazaq ũltyq pedagogikalıyq universiteti, Almaty:2015.* -132 b. - qoljazba